

MUHTAÇ YAŞLILAR İLE ENGELLİLERE AYLIK BAĞLANMASI VE BUNLARIN BAKIMINI ÜSTLENENLERE EVDE BAKIM ÜCRETİ ÖDENMESİNİN ŞARTLARI

Murat ÖZDAMAR

İstanbul SGK İl Müdür Yardımcısı

Doktora Öğrencisi

Erden ÇAKAR

Bursa SGK İl Müdürlüğü SGK Denetmeni

Doktora Öğrencisi

Özet

Sosyal yardım ve sosyal hizmetler toplum içinde yaşayan bireylerin yoksul ve muhtaç duruma düşmeleri halinde asgari bir yaşam düzeyinde hayatlarını devam ettirmeleri için devlet bütçesinden yardım yapılması esasına dayanır. Bu anlamda Türkiye’de 2022 sayılı Kanuna göre muhtaç yaşlı ve engellilere aylık bağlanırken 2828 sayılı Kanun kapsamında bakıma muhtaç engellilerin bakımını üstlenenlere evde bakım ücreti ödenmektedir. Bu çalışmada sosyal devlet ilkesinin bir gereği olan sosyal yardım ve sosyal hizmetler üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: primsiz rejim, sosyal yardım, sosyal hizmet

TERMS FOR SALARY PAYMENTS TO NEEDY ELDERLY & DISABLES AND FOR PAYING MONTHLY CARE BENEFITS TO THOSE WHO ARE TAKING CARE OF THEM

Abstract

Social assistance and social services are based on the principle to make benefits from the state budget for the individuals of the society in case of they become poor and needy as to sustain them to pursue their lives in the minimum living conditions. In this regard, in Turkey, monthly salary is being paid to the needy elderly and disables according to the Act No. 2022, and monthly care benefit is being paid to those who are taking care of them at home in-line with the Act No. 2828. This study is focused on social assistance and social services in Turkey which are consequences of the social state principle.

Keywords: non-contributory regime, social assistance, social services

Hakem denetiminden geçmiştir.

Giriş

Sosyal yardımlar, toplum içinde yaşayan bireylerin kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşmeleri halinde asgari bir hayat düzeyinde yaşamlarını devam ettirmeleri için devlet bütçesinden yardım yapılması esasına dayanır. Sosyal hizmetler ise yine toplum içinde yaşayan bireylerin kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşmeleri halinde asgari bir hayat düzeyinde yaşamlarını devam ettirmeleri amacıyla başka onlara çevreleri ile uyumlu bir hayat sürdürmelerini sağlamak amacıyla kamu kuruluşları ve devlet denetiminde özel kuruluşlar tarafından gerekli sosyo-ekonomik tedbirlerin alınması ve hizmetlerin sunulması amacıyla da taşır¹.

Sosyal yardım ve hizmetlerden yararlananlar bu yardımların finansmanına katılmazlar. Bu tür yardım ve hizmetlerin finansmanı devlet bütçesi, kamu kaynakları, fonlar ve gönüllü kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Finansmandaki bu özelliğe bağlı olarak da sistem primsiz rejim adını almaktadır². Diğer bir ifadeyle göreceli olarak dezavantajlı durumda olan gruplara pozitif ayrımcılık yapılarak bu grupların korunması yükümlülüğü Anayasa tarafından devlete yüklenmiştir (Anayasa, m.10,61). Devlet bu amaçla sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan dezavantajlı gruplara sosyal yardım ve sosyal hizmetlerde bulunarak bu yükümlülüğünü mali kaynakları ölçüsünde yerine getirmeye çalışmaktadır. Devlet tarafından sunulan sosyal yardımlar/sosyal hizmetler, doğrudan doğruya ve birinci derecede insanın korunmasına ve geliştirilmesine yönelmiş olan etkinliklerdir³.

Ülkemizde sosyal yardım anlamında ilk ciddi adım, 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun”⁴ ile atılmıştır. Anılan bu Yasa ile kimsesiz 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile engelli Türk vatandaşlarına yardım eli uzatılmıştır⁵. 2022 sayılı Kanunun uygulamasına yönelik 2013 yılında çıkarılan bir yönetmelikle⁶ muhtaçlığın hesaplanma yönteminde

1 Çakar, Erden; Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Primsiz Rejim, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2008, s.2-3.

2 Çakar, a.g.e, s.33.

3 Açar, Tuğrul; “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmet İlişkisi”, **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Dergisi**, Sayı:1, Kasım 1987, s.2.

4 10.07.1976 tarih ve 15642 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanmıştır.

5 Tuncomağ, Kenan; **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**, 4.b., İstanbul 1986, s.79.

6 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından çıkarılan “65 Yaşını

değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliğin yardımlardan yararlanacak kişilerin sayısının hızla düşmesine ve 2022 sayılı Kanunun kapsamının daralmasına sebep olacağı, bunun da sosyal devlet ilkesinden uzaklaşılması anlamını taşıyacağı belirtilmiştir. Bu saptamanın devamında ise yapılacak yasal düzenleme ile 2022 sayılı Kanuna göre bağlanacak aylıklarda muhtaçlık sınırının makul sayılabilecek bir seviyeye çıkarılması önerilmiştir⁷. Nitekim bu önerimiz karşılık bulmuş ve 12.07.2013 tarih ve 6495 sayılı Kanun ile 2022 sayılı Kanun kapsamında bağlanacak aylıklarda muhtaçlık sınırı kısmen de olsa makul sayılabilecek bir seviyeye yükseltilmiştir⁸.

Diğer taraftan yukarıda da ifade edildiği üzere günlük ihtiyaçlarını gideremeyecek durumda olan çocuk, sakat ve yaşlıların arzu edilen düzeyde bir sosyal güvenliğe kavuşturulmaları, ancak sosyal hizmetler yoluyla mümkün olabilmektedir⁹. Sosyal hizmet anlamında ülkemizde uygulanan en önemli hizmet ise bakıma muhtaç engellilerin bakımını üstlenenlere evde bakım ücreti ödenmesidir. Bu makalede 2022 sayılı Kanun kapsamında muhtaç yaşlılara ve engellilere aylık bağlanması ele alınıp incelenirken diğer taraftan sosyal hizmet olarak sunulan evde bakım hizmetlerinden kimlerin yararlanabileceği, bakım maaşının nasıl hesaplandığı ve bakım maaşının hangi şartlarda ödeneceği konularına açıklık getirilmesi amaçlanmıştır.

1. Muhtaç Yaşlı ve Engellilere 2022 Sayılı Kanun Kapsamından Aylık Bağlanması

1.1. 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Olanlar

2022 sayılı Kanun kapsamında; (1) 65 yaşını doldurmuş muhtaç yaşlılara, (2) tüm vücut fonksiyonlarını %40 ile %69 arasında kaybeden özürllülere, (3) tüm vücut fonksiyonlarını %70 veya üzerinde kaybeden ve başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek derecede özürllü olanlara, (4) kanunen bakmakla yükümlü olduğu ve fiilen bakımını gerçekleştirdiği 18 yaşını tamamlamamış %40 ve üzerinde özürllü yakını bulunanlara ve (5) herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan malûl

Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları İle Özürllü ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik” 25.01.2013 tarih ve 28539 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanmıştır.

7 bkz., Çakar, Erden / Çakmak, Ömer; “65 Yaş Aylığı İçin Muhtaçlığın Tespitinde Yeni Uygulama Nasıl Olacak?”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 243 (Mart 2013), s. 221:225.

8 bkz., Çakar, Erden; “65 Yaş Aylığına Hak Kazanmada Muhtaçlık Sınırı Değişti”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 249 (Eylül 2013), s. 189:191.

9 Şakar, Müjdat; “Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlıların Korunması”, **(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul Üniversitesi 1987, s.16.

olmaları sebebiyle yetim olarak aylık veya gelir alan çocuklardan, aylık ya da gelirleri özürsüzlük derecelerine göre ödenecek olan aylık tutarından düşük olanlara, aylık bağlanmakta ve sağlık yardımı sunulmaktadır. Görüleceği üzere 2022 sayılı Kanun kapsamında yardım yapılanlar gelirleri ve konumları itibariyle toplum içinde en fazla korunmaya ihtiyaç duyan vatandaşlardır¹⁰.

1.2. Aylığa Hak Kazanmak İçin Muhtaçlık Sınırı

2022 sayılı Kanuna göre yapılan yardımlardan yararlanabilmenin ilk koşulu muhtaç olunmasıdır. Bu koşulu yerine getiren, 65 yaşını doldurmuş yaşlılara, 18 yaşından büyük engellilere ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını doldurmamış engelli yakını bulunan, Türk vatandaşlarına aylık bağlanmaktadır. 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık başvurusunda bulunanların muhtaç olup olmadıklarının tespiti, aylık başvurusunda bulunanların “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine” (ADNKS) kayıtlı oldukları adreslerin bağlı olduğu il veya ilçe Sosyal Yardımlaşma Vakıfları tarafından tespit edilir¹¹.

2022 sayılı Kanunda kimlerin muhtaç sayılacağına yer verilmemiştir. Bunun yerine 6495 sayılı Kanun ile değişik 1. maddenin 2. fıkrasında ve 2. maddesinin 3. fıkrasında “...her ne nam altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı 16 yaşından büyükler için belirlenmiş olan asgari ücretin aylık net tutarının 1/3’ünden fazla olanlar ile aynı tutardan fazla gelir sağlaması mümkün olan kimseler muhtaç kabul edilemez ve kendilerine aylık bağlanamaz” denerek aynı zamanda muhtaçlığın sınırı da belirlenmiştir. Madde metninden de anlaşılacağı üzere muhtaçlık sınırı belirlenirken asgari ücretin net tutarı esas alınmış ve kişi başına düşen geliri asgari ücretin netinin 1/3’ünden fazla olanlar muhtaç sayılmamıştır¹². Muhtaçlığın sınırı belirlenirken net asgari ücret esas alındığından asgari ücret değiştiğinde muhtaçlık sınırı da değişecektir. Buna göre 2015 yılının ikinci yarısı için brüt asgari ücret 1273,50 TL olarak belirlenmiş olup (01.07.2015 ila 31.12.2015 devresi için) 303,48 TL’nin altında geliri olanlar muhtaç sayılırken (Net asgari ücret $910,44/3=303,48$) aylık ortalama geliri bu miktardan fazla olanlar muhtaç sayılmayacaktır.

10 Göktaş,Murat/ Çakar/ Erden, Özdamar, Murat; **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim**, Ankara 2011, s.84.

11 Muhtaçlığın ne şekilde tespit edildiği ile ilgili olarak bkz., Çakar/Çakmak, s.221:225.

12 Çakar, Erden; “Son Değişikliklere Göre 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Bağlanan Aylıklarda Muhtaçlık Sınırı ve Aylığın Hesaplanması”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 266 (Şubat 2015), s. 236.

Diğer bir anlatımla 2015 yılının ikinci altı aylık kısmı için 303,48 TL'den daha fazla geliri olanlar 2022 sayılı Kanuna göre muhtaç sayılmayarak bu kişilere aylık bağlanmayacaktır. Daha önceki uygulamalarda muhtaçlığın belirlenmesinde objektif kriterler yokken yeni yayımlanan yönetmelikle muhtaçlığın puanlama formülü ile belirleneceği hüküm altına alınmıştır (Yönetmelik, m.8). Ancak Yönetmelikte puanlama formülü uygulamasına geçilmesi öngörülmekle birlikte puanlama formülünün ne şekilde uygulanacağına açıklık getirilmemiştir¹³. Bunun yerine puanlama formülü uygulamasına geçinceye kadar muhtaçlığın, gelir, servet ve harcamalar esas alınarak hesaplanacağı belirtilmiştir (Yönetmelik, geç. m, 1).

1.2.1. Hanenin Gelir Durumunun Araştırılması

Hanenin gelir durumu;¹⁴

- Tespit/beyan edilen aylık net maaş, ücret, nafaka, yevmiye ve diğer gelirlerin yıllık tutarının aylık ortalaması,
- Hanenin ikamet ettiği konut haricinde diğer konutları için (takdir edilen/beyan edilen) rayiç bedelinin 240'ta biri ve (takdir edilen/beyan edilen) kira getirisinin toplamı,
- İkamet edilen konut haricindeki konut için kira geliri elde edilmiyorsa veya kira geliri beyan edilmiyorsa konutun rayiç bedelinin 120'de biri,
- Dükkanlar için rayiç bedelin 240'ta biri ve (takdir edilen/beyan edilen) kira getirisinin toplamı,
- Dükkan için kira geliri elde edilmiyorsa veya kira geliri beyan edilmiyorsa dükkanın rayiç bedelinin 120'de biri,
- Hanenin arazi, tarla ve benzeri için rayiç bedelin 240'ta biri ve (takdir edilen/beyan edilen) aylık (zirai/ticari/kira ve benzerleri) getirisinin toplamı,
- Hanenin binek aracı için aracın kasko/rayiç bedelinin 120'de biri,
- Hanenin ticari/ zirai amaçlı aracı için aracın kasko bedelinin 120'de

13 Çakar/Çakmak, "65 Yaş Aylığı İçin Muhtaçlığın Tespitinde Yeni Uygulama Nasıl Olacak?", s.222.

14 Belirtmeliyiz ki, Kanunda veya Yönetmelikte kişi başına düşen gelir hesaplanırken hane içinde yaşayanların hangilerinin hesaplamaya dahil edileceği hangilerinin hesaplamaya dahil edilmeyeceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durumda kişi başına düşen gelir hesaplanırken, akrabalık bağı olsun olmasın hane içinde yaşayan tüm bireylerin dikkate alınması gerekmektedir.

biri, kasko bedelinin belirlenememesi halinde ise rayiç bedelinin 120'de biri ile bu araçların (takdir/beyan edilen) aylık (zirai/ticari/ kira ve benzerleri) getirisinin toplamı,

- Hanenin büyük ve küçükbaş hayvanları için il/ ilçe gıda tarım ve hayvancılık müdürlüklerinden temin edilen yıllık getiri miktarının aylık tutarı,
- Hanenin tespit/beyan edilen banka mevduatları için aylık faiz getirisinin iki katı tutar,
- 2022 sayılı Kanun gereğince bağlanan aylıklar hariç olmak kaydıyla, 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun Ek 7 nci maddesi gereğince yapılan evde bakım ödemeleri dahil, sürekli ve düzenli olarak alınan şartlı eğitim yardımı, şartlı sağlık yardımı, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım, burs, harçlık gibi nakdî olarak verilmekte olan sosyal yardımların aylık ortalaması¹⁵,
- Aynı hanede ikamet etmemesine rağmen nafaka yükümlüleri tarafından sağlanan destek tutarı,
- Tarımsal destek geliri tutarı,
- Uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olmayı gerektirecek şekilde çalışanların gelirleri,
- Diğer gelirlerin toplamının aylık ortalaması,
- Vergi indirimlerinden faydalanılarak alınan ve engelli adına kayıtlı olan araçlar için vergiler indirilmiş tutarın 120'de biri,

dahil edilerek yapılan hesaplama ile belirlenir. Hanenin gelir durumuna ilişkin yukarıda yer alan taşınır ve taşınmazların tespit edilen rayiç bedellerine ilişkin değerlendirmeyi Mütevelli Heyeti yapar¹⁶.

Belirtmeliyiz ki, daha önce “Hanenin; mülkiyeti hane bireylerinden birine ait olan ikamet ettiği konutu ile mülkiyeti başka birine ait olmakla birlikte kira ödemediği konutu için konutun (takdir edilen/beyan edilen) rayiç

15 Yönetmelikte 25.03.2014 tarihinde yapılan değişiklik ile 2828 sayılı Kanunun Ek 7. maddesi gereğince yapılan evde bakım ödemeleri de gelir olarak dikkate alınmaya başlamıştır. Burada özellikle belirtmeliyiz ki, evde bakım ödemesi bakıcıya verilen bir ücret olup bu ücret karşılığı engellilerin evde bakımının sağlanması amaçlanmaktadır. Yapılan bu değişikliğe anlam vermek mümkün değildir.

16 Yönetmeliğe göre Mütevelli Heyeti: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının karar organını ifade etmektedir.

bedelinin 240'ta biri" gelir olarak dikkate alınmaktaydı. Bu düzenlemenin yerinde olmadığı, hayırsever bir vatandaş tarafından bedelsiz olarak tahsis edilen evin rayiç bedelinin 240'ta birinin gelir olarak kabul edilmesi ve bu tutarın muhtaçlık sınırı olan net asgari ücretin 1/3'ünden fazla olması durumunda başka hiçbir geliri olmayan muhtaç yaşlı ve engellilere muhtaç değilsiniz denerek yardımda bulunulmayacağı, bunun hakkaniyete uygun olmadığı tarafımızca dile getirilmiştir¹⁷. Nitekim Yönetmelikte 25.03.2014 tarihinde yapılan değişiklikle bu hatalı uygulamadan vazgeçilmiştir (Yönetmelik, geçici mad. 1/a-2).

1.2.2. Hanenin Harcama Durumunun Araştırılması

Yeni yayımlanan Yönetmelikle birlikte sadece gelir üzerinden muhtaçlığın belirlenmesi yöntemi terk edilmiş ve gelirlerin yanı sıra giderlerde dikkate alınarak muhtaçlığın belirlenmesi yöntemine geçilmiştir. Bu bağlamda muhtaçlık araştırması yapılırken gelir durumuna ilave olarak hanenin harcama durumu da dikkate alınarak, gıda, giyim, kira, ısınma, eğitim, sağlık, ulaşım, eğlence ve benzerleri için yapılan yıllık ödemeler üzerinden hesaplanan miktarın aylık ortalaması alınacaktır. Belirtilen şekilde hesaplanan aylık harcama miktarı gelir miktarıyla karşılaştırılacak, harcama tutarının gelir tutarından fazla olması durumunda **aradaki fark kadar gelir tutarına ilave** yapılacaktır. Eğer gelir tutarı harcama tutarından fazla ise bu sefer harcamalar gelire eklenmeyecektir. Yine kişi başına düşen gelir hesaplanırken tespit edilen harcama tutarı gelirden hiçbir şekilde düşülmeyecektir¹⁸.

Burada özellikle belirtmek gerekir ki, harcama miktarının gelir miktarından fazla olması halinde harcamanın kaynağının araştırılmadan fazla olan miktarın gelire eklenmesi doğru bir uygulama değildir. Yapılması gereken öncelikli olarak harcamanın kaynağının araştırılması ve harcama tutarı içinde çevreden yapılan yardımların ağırlıklı olduğunun anlaşılması halinde harcama tutarı fazla olsa dahi gelire dahil edilmemesidir. Bunun değerlendirilmesi ise sosyal incelemeyi yapacak olan uzmanlara bırakılmalıdır. Aksine bir uygulama ülkemizin gerçekleri ile bağdaşmayacaktır. Zira, ülkemizde yardımlaşma müessesesi oldukça gelişmiştir. Bu durum hiç şüphesiz İslam dininin bir gereğidir. Nitekim insanın, dini ve vicdani görevi olan yardımlaşmaya Peygamberimiz "Komşusu açken tok yatan bizden değildir" hadisiyle dikkat çekmiştir. Hal böyleyken harcama miktarının gelirden fazla olmasının kayıt dışı kazançla

17 Çakar/ Çakmak, "65 Yaş Aylığı İçin Muhtaçlığın Tespitinde Yeni Uygulama Nasıl Olacak?", s.224.

18 Çakar/ Çakmak, "65 Yaş Aylığı İçin Muhtaçlığın Tespitinde Yeni Uygulama Nasıl Olacak?", s.224.

açıklanması ve gelire eklenmesi tek başına yeterli olmayacaktır. Diğer taraftan nasıl olsa çevredeki insanlar yeterli yardımı yapıyorlar o halde asgari bir gelire kavuşan yaşlı veya özürliye devletin yardım etmesine gerek yoktur, şeklinde bir değerlendirme yapılması sosyal devlet anlayışını benimseyen bir ülke için mevzu bahis dahi olamaz¹⁹.

1.3. 2022 Sayılı Kanuna Göre Bağlanacak Aylık Miktarı

2022 sayılı Kanuna göre bağlanan aylıkların hesaplanmasında kullanılan gösterge rakamı Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunları ile belirlenmekteydi. Bu gösterge rakamı ile gösterge rakamlarının aylık tutarlara çevrilmesinde uygulanacak aylık katsayısının çarpılması sonucu 65 yaşını dolduran muhtaçların aylık miktarı hesaplanmaktaydı. Hesaplanan bu miktarın %200'ü tutarında %40 ila 69 arasında engelli olanlara, %300'ü tutarında %70 ve üzeri engelli olanlara aylık ödenmekteydi²⁰.

2013 yılında 6495 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten sonra bağlanan her grup için gösterge rakamları Kanunda ayrı ayrı gösterilmiştir. Bu bağlamda, 65 yaşını doldurmuş muhtaç yaşlılar için 1620, başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde engelli olanlar için (%70 ve üzeri engelli olanlar) 4860, engelliler için (%40 ila %69 arasında engelli olanlar) 3240 ve 18 yaşından küçük engelli yakını bulunanlar için 3240 gösterge rakamı olarak belirlenmiştir (2022, m.2). 2022 sayılı Kanunda belirtilen bu gösterge rakamları 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu²¹ ile 01.01.2015 ila 31.12.2015 devresi için muhtaç yaşlılar için 1751²², engelliler ve 18 yaşından küçük engelli yakını olanlar için 3502, başkasının bakımına muhtaç engelliler için 5253 olarak belirlenmiştir.

Buna göre 01.07.2015 tarihi itibarıyla 65 yaşını doldurmuş muhtaç yaşlılara bağlanacak aylık miktarı 6645 sayılı Kanunda belirtilen 2332 gösterge rakamı kullanılarak hesaplanacaktır. Memur maaş katsayısı belli

19 Çakar/ Çakmak, a.g.e, s.225.

20 bkz., Göktaş/Çakar/ Özdamar, s.273.

21 26.12.2014 tarih ve 29217 sayılı (Mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

22 6645 sayılı Kanunun geçici 2. maddesinde "22/12/2014 tarihli ve 6583 sayılı 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununa ekli (K) Cetvelinin "IV. Diğer Ödemeler" başlıklı bölümünün 8 inci maddesinde yer alan 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanunun 1 inci maddesine göre bağlanmış veya bağlanacak olan aylıklar için öngörülen "1.751" gösterge rakamı, 1/7/2015-31/12/2015 tarihleri arasında "2.332" olarak uygulanır" hükmüne yer verilmiş olup 1.7.2015 ila 31.12.2015 devresi için gösterge rakamı 2332 olarak esas alınacaktır.

olduğunda hesaplama şu şekilde yapılacaktır: $2332 \times 0.081687 = 190,49$ TL'ye **%5'lik ek ödeme** tutarı ilave edilecek ve aylık $190,49 \times 1,05 = 200,00$ TL olarak hesaplanacaktır. 2022 sayılı Kanuna göre aylıklar üç ayda bir ödendiği için²³ $200,00 \times 3 = 600,00$ TL üç aylık maaş tutarıdır.

Başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde engelli olanlar için ödenecek aylık miktarı ise, 2015 yılının ilk altı aylık dönemi²⁴ için $5253 \times 0.079308^{25} = 416,61$ TL'ye **%5'lik ek ödeme**²⁶ tutarının ilave edilmesi suretiyle $416,61 \times 4/100 = 437,44$ TL'dir. Bu kişilere aylıklar üç ayda bir ödendiğinden, ödenecek üç aylık miktarı da $437,44 \times 3 = 1.312,32$ TL olacaktır.

Tüm vücut fonksiyonlarını %40 ile %69 arasında kaybeden engelliler ile 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunanlara 2015 yılının ilk altı aylık döneminde ödenen aylık miktarı ise; $3502 \times 0.079308 = 277,74$ TL'ye **%5'lik ek ödeme** tutarının ilave edilmesi suretiyle $277,74 \times 5/100 = 291,63$ TL'dir. Aynı şekilde bu kişilere de aylıklar üç ayda bir ödeneğinden, ödenecek üç aylık miktarı da $261,24 \times 3 = 874,89$ TL olacaktır.

Bunun yanı sıra 2. maddenin 1. fıkrası hükümlerine göre aylık almaya hak kazanacak şekilde engelli olduğunu belgeleyen ve sosyal güvenlik kurumlarının herhangi birinden, malul olmaları sebebiyle yetim olarak aylık ve gelir almakta olan çocuklardan, maddede belirtilen şartları yerine getirenlere, aldıkları aylık veya gelir toplamı durumlarına göre ödenebilecek tutarın altında olması durumunda aradaki farkın ilgili sosyal güvenlik kurumunca ödeneceği hüküm altına alınmıştır. Birden fazla sosyal güvenlik kurumundan aynı şekilde gelir ve aylık alanlara ise yalnızca tercih edecekleri bir sosyal güvenlik kurumu tarafından fark ödenir (2022, m.2/Son)²⁷.

23 Aylık ödemem dönemleri Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayıdır.

24 Makalenin kaleme alındığı tarih itibarıyla 2015 yılının ikinci dönemi için memur maaş katsayıları belli olmadığından hesaplama 2015 yılının ilk altı aylık dönemi için yapılmıştır.

25 2015 yılının ilk dönemi için aylık katsayısı 31.12.2014 tarihli Maliye Bakanlığı genelgesi ile 0.079308 olarak belirlenmiştir.

26 5454 sayılı Kanun a göre, "...yapılacak ek ödemenin bir aylık tutarı, her bir aylık veya gelirleri; 400 Yeni Türk Lirası ve daha az olanlar için aylık veya gelirlerinin %5'i, aylık veya gelirleri 400 Yeni Türk Lirasından fazla olanlar için %4'üdür. Bu maktu hadler, Devlet memuru aylık katsayısında meydana gelecek artış oranında artırılmak suretiyle uygulanır..." Kanunun ilk halinde 400 TL olarak belirlenen bu tutar 2015 yılı için 743,79 TL olarak belirlenmiştir.

27 Çakar, "Son Değişikliklere Göre 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Bağlanan Aylıklarda Muhtaçlık Sınırı ve Aylığın Hesaplanması", s. 238.

Bu şekilde sosyal güvenlik kurumlarından, malul olmaları nedeniyle yetim aylığı almakta olan çocukların, 2022 sayılı Kanun hükümlerinden yararlanabilmeleri için tüm vücut fonksiyonlarını, %70 ve üzerinde (başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek derecede engelli), ya da %40 ile %69 arasında (engelli) kaybetmeleri koşullarından birini yerine getirmiş olmaları gerekmektedir. Belirtilen koşullardan birini taşıyan ilgililerin, “Engellilik Ölçütü, Sınıflandırılması ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik” esaslarına göre alınacak sağlık kurulu raporuyla birlikte aylık aldıkları sosyal güvenlik kurumuna kendilerinin veya kanuni temsilcilerinin başvuruda bulunması gerekmektedir²⁸.

2. Bakıma Muhtaç Olan Engellilerin Bakımını Üstlenenlere Bakım Ücreti Ödenmesi

2.1. Evde Bakım Hizmetlerinden Kimler, Hangi Şartlarda Yararlanır?

Gerek 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler Kanunu”nun²⁹ Ek 7. maddesinde gerekse uygulamaya açıklık getirilen “Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik”³⁰ hükmüne göre; her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle; kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık **net** asgari ücret tutarının 2/3’ünden daha az olan **bakıma ihtiyacı olan engelliler**³¹ evde bakım hizmetlerinden yararlanabilir (Yön.m. 2)³².

Burada toplum tarafından konu hakkında eksik bilgi sahibi olunması nedeniyle yanlış yorumlandığını düşündüğümüz önemli bir hususun üzerinde durulması faydalı olacaktır. Şöyle ki, toplum içinde sosyal güvenlik kurumlarından gelir veya aylık alanların ya da bu sosyal

28 Kuruca, Mustafa/Özdamar, Murat; **Tüm Yönleriyle Emeklilik**, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2013, s.609.

29 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

30 30.07.2006 tarih ve 26244 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

31 6462 sayılı Kanun ile yapılan düzenlemeyle “özürlü” ibareleri “engelli” olarak değiştirilmiştir.

32 Kanunun düzenlendiği EK 7. madde 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanunun 21. maddesi ile değiştirilmiştir. Değişiklik yapılan maddede uygulamaya yönelik yönetmelikler çıkarılacağı belirtilmiş ise de hali hazırda yürürlüğe girmiş bir yönetmelik bulunmamaktadır. Ancak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2014/7 sayılı genelgesinde yönetmelik yayımlanmaya kadar kanunla getirilen yeni düzenlemelerde gözetilerek mevcut yönetmeliğe göre işlem yapılmaya devam edileceği belirtilmiştir.

güvenlik kurumlarına tabi olarak çalışanların bakım hizmetlerinden faydalanamayacağına dair yaygın bir kanaat hakimdir³³. Halbuki, bakım hizmeti verilmesinde iki koşulun birlikte sağlanması yeterli olup bunun dışında yerine getirilmesi gereken üçüncü bir şart bulunmamaktadır. Bu koşullardan ilki kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az olması, ikincisi ise bakıma muhtaç engelli olduğunun belgelenmesidir. Bu iki koşul dışında başka bir şart aranmadığından, bu iki koşulu sağlayan engellilerin sosyal güvenlik kurumlarından gelir veya aylık almalarının veya sosyal güvenlik kurumlarına tabi çalışmalarının bakım hizmeti verilmesinde hiçbir önemi yoktur³⁴.

Yukarıda da ifade edildiği üzere evde bakım maaşı için iki koşulun birlikte sağlanması aranır. Bunlardan ilki ağır özür durumuna göre özür oranının %50 ve üzerinde olduğunun “Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik”³⁵ hükümlerine göre alınacak sağlık kurulu raporuyla belgelendirilmesidir³⁶. Diğer koşul ise engelliye düşen ortalama aylık gelir tutarının bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az olmasıdır (2015 yılının ikinci altı aylık kısmı için bu tutar $910,44 \times 2/3 = 606,96$ TL'dir).

2828 sayılı Kanunda 6518 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmadan önce bakım maaşı net asgari ücrete göre belirlenmekteydi. Kanunda üst sınır olarak net iki asgari ücret sınırı getirilirken yapılacak ödemelerin yönetmelikle belirleneceği, Yönetmelikte ise akrabaları tarafından günde yirmidört saat süreyle bakılan bakıma muhtaç özürlüler için bir aylık **net asgari ücret** tutarında ödeme yapılacağı hüküm altına alınmıştı. Bu uygulamadan 6518 sayılı Kanunun 21. maddesiyle yapılan değişiklik sonrası vazgeçilmiştir. Yapılan değişiklikle bakıma ihtiyacı olan engellinin evde bakımına destek için (10.000) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımı sonucu bulunacak tutar kadar aylık sosyal yardım yapılacağı hüküm altına alınmıştır (2828, m.Ek-7/II). Buna göre 2015

33 Çakar, Erden; “Evde Bakım Maaşı Miktarı Ne Kadardır, Kimlere ve Hangi Şartlarda Ödenir?” **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:267, (Mart 2015), s.207.

34 Çakar, Erden; “Evde Bakım Ücretinden Kimler Hangi Şartlarda Yararlanabilir”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:244, (Nisan 2013), s.224.

35 30.03.2013 tarih ve 28603 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

36 Bakım maaşından yararlanabilmek için ağır özürlü raporu alınması gerekmektedir. 2013 yılında yayımlanan yönetmelikte ağır özürlü, özür durumuna göre özür oranı %50 ve üzerinde olduğu tespit edilenlerden günlük yaşam aktivitelerini başkalarının yardımı olmaksızın yerine getiremeyeceğine özürlü sağlık kurulu tarafından karar verilen kişi olarak tarif edildiğinden alınan raporun buna uygun olması gerekmektedir.

yılının ilk dönemi için³⁷ ödenecek evde bakım maaşı miktarı memur maaş katsayı ile 10,000 gösterge rakamının çarpılması sonucu ($0,079308 \times 10.000 = 793,08$ TL) 793,08 TL olarak hesaplanacaktır. Görüleceği üzere yapılan değişiklikle evde bakım maaşının miktarında bir azalma söz konusu olmuştur. Zira Kanunda değişikliğe gidilmeyerek eski uygulamaya devam edilseydi ödenecek evde bakım ücreti 858,96 TL olacakken bu miktar yeni uygulamayla 793,08 TL'ye indirilmiştir³⁸.

Engelliye düşen ortalama aylık gelir tutarı hesaplanırken bakmakla yükümlü olunan bireylerin tamamının geliri hesaplanarak toplam kişi sayısına bölünür³⁹. Örneğin; aynı adreste ikamet eden anne, baba ve iki kardeşten ibaret olan bir aileyi ele alalım. Bu ailede annenin ağır özürülü olduğunu, babanın emekli olduğunu ve sosyal güvenlik kurumundan 1100,00 TL yaşlılık aylığı aldığını, özürülü annenin bakımını üstlenen kız çocuğunun evde durması nedeniyle hiçbir geliri olmadığını, diğer çocuğun ise 1300 TL ücretle bir işyerinde çalıştığını ve ailenin belirtilenler dışında hiçbir geliri olmadığını varsayalım. Bu durumda ağır özürülü olan anneye düşen aylık ortalama kazanç hesaplanırken ailenin tüm geliri $1100,00+1500,00 = 2.800,00$ TL olarak hesaplanacaktır. Bulunan miktar aynı konut içinde yaşayan toplam kişi sayısı olan dörde bölündüğünde özürülü olan anneye düşen aylık ortalama kazanç $2.400,00/4=600,00$ TL olarak bulunacaktır. Bulunan miktar 2015 yılının ikinci altı aylık kısmı için geçerli olan 606,96 TL'den daha az olduğundan ağır özürülü annenin bakımını üstlenen kız çocuğuna bu hizmeti karşılığı olarak aylık memur maaş katsayısının 10.000 gösterge rakamı ile çarpılması sonucu bulunacak tutarda bakım ücreti ödenecektir.

2.2. Evde Bakım Ücretinden Yararlanabilecekler

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise bakım hizmeti ile evde bakım ücreti kavramlarının bir birine karıştırıldığıdır. Bakım hizmeti bakıma muhtaç engelliye Bakanlık tarafından sunulan hizmeti ifade ederken, evde bakım ücreti ise bu hizmetin bakıma muhtaç engellinin akrabaları tarafından karşılanması durumunda bakımı üstlenen kişiye ödenen ücreti ifade eder. Bu anlamda evde bakım ücreti bakıma muhtaç

37 Makalenin kaleme alındığı tarih itibariyle 2015 yılının ikinci dönemi için memur maaş katsayıları belli olmadığından konunun anlaşılması için ilk döneme göre hesaplama yapılmıştır.

38 Çakar, "Evde Bakım Maaşı Miktarı Ne Kadardır, Kimlere ve Hangi Şartlarda Ödenir?", s.208.

39 Bakmakla yükümlü olunan bireylerin kimler olduğu Yönetmeliğin 4. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendinde açıklanmıştır.

engelliye bakım hizmetini fiilen veren akrabalarına ödenen ücrettir⁴⁰. Bu yönüyle ele alındığında her ne kadar bakan kişiye nakdi ödeme yapılsa dahi bakımı üstlenilen kişi için bu 2022 sayılı Kanunda olduğu gibi bir sosyal yardım değil, tam aksine bir sosyal hizmet olarak nitelendirilir.

Bakıma muhtaç engelliye akrabası tarafından bakım hizmeti verilmesi durumunda, bakıma muhtaç engelli ile akrabanın aynı adreste ikamet etmesi esastır. Buna karşın, bakıma muhtaç engelliye bakacak başka birinin bulunamaması ve bakıma muhtaç engellinin veya yasal temsilcisinin özel veya resmi merkezlerde bakım hizmeti almayı istememesi durumunda; bakım hizmetleri değerlendirme heyetinin de bakım hizmetinin verilmesinde sorun veya yetersizlik olmayacağına kanaat getirmesi şartıyla, bakım hizmeti her gün rahatlıkla gelinip gidilebilecek yakınlıktaki farklı adresteki akraba tarafından da verilebilir⁴¹. Bu durumda, bakıma muhtaç özürünün yirmidört saat içindeki tüm bakım ihtiyacının giderilmesi ve fiilen en az sekiz saat bakıma muhtaç özürlü ile birlikte olunması ve bakım raporunda sekiz saatten az olmamak üzere kaç saat birlikte olunacağını belirtilmesi gereklidir (Yön., m.11/5).

Bir başka ifadeyle sunulacak bakım hizmetini üstlenen kişinin bakıma muhtaç engelli ile aynı adreste ikamet etmesi esas olmakla birlikte, bakıma muhtaç engelliye bakacak başka birinin olmaması halinde bakım hizmetini ikametine yakın farklı adresteki akrabasının vermesi mümkündür. Yine bakıma muhtaç engellinin yirmidört saat içindeki tüm bakım ihtiyacının giderilmesi ve fiilen en az sekiz saat bakıma muhtaç engelli ile birlikte olunması koşuluyla bakım hizmetinin aynı zamanda bir başka işte çalışan akrabası tarafından üstlenilmesi de mümkündür. Yani bakımı üstlenen kişinin bir başka işte çalışamayacağı yönündeki yerleşik kanaat de doğru değildir. Kanunda yukarıda açıkladığımız iki koşul dışında bir şart aranmamaktadır. Bu nedenle belirli koşullarda bakım hizmetleri değerlendirme heyetinin uygun görmesi halinde bir başka işte çalışan akrabalara da bakıma muhtaç engellinin yanında fiilen en az sekiz saat bulunmaları koşuluyla bakım ücreti ödenebilir⁴².

Sonuç

Primsiz rejim kapsamında yapılan yardımlar, toplum içinde yaşayan bireylerin ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşmeleri halinde asgari bir yaşam düzeyinde hayatlarını devam ettirmeleri için devlet bütçesinden yardım yapılması esasına dayanır. Diğer taraftan

40 Çakar, “Evde Bakım Ücretinden Kimler Hangi Şartlarda Yararlanabilir”, s.225.

41 Çakar, a.g.e., s.225.

42 Çakar, a.g.e., s.226.

sunulan bu yardımlar aynı zamanda ülkenin ne derece sosyal refah devleti olabildiğinin de önemli bir göstergesidir⁴³. Buradan hareketle yapılan son düzenlemeleri değerlendirdiğimizde muhtaçlık sınırının önceye göre iki katına çıkarılmış olması, Bütçe Kanunu ile gösterge rakamlarının yükseltilmesi suretiyle ödenen aylıklara %11 civarında bir artış yapılmış olmasıyla bu alana gerekli önemin verilmeye başlandığını ifade edebiliriz⁴⁴.

Bakıma muhtaç engellilerin fiilen bakımını üstlenen akrabalarına evde bakım maaşı ödenmesi ise evde bakım hizmetinden yararlandırılması öngörülen özürünün aile ortamında yaşamını sürdürmesini sağlamayı kolaylaştırması bakımından çok önemli bir uygulamadır. Bununla birlikte bakımı üstlenen kişiler çoğu kere bir başka işte çalışmadıklarından ve gelir seviyeleri düşük olduğundan isteğe bağlı prim ödeme imkânları da olmadığından sosyal güvenlik kapsamı dışında kalmaktadır. Kanımızca bu durumdaki kişiler en azından uzun vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası bakımından 5510 sayılı Kanun kapsama alınmalı ve sigorta primleri de işsizlik sigortası fonundan karşılanmalıdır⁴⁵.

KAYNAKÇA

AĞAR Tuğrul: “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmet İlişkisi”. **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Dergisi**, Sayı:1, 1987.

ÇAKAR Erden: Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Primsiz Rejim, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, Marmara Üniversitesi 2008.

ÇAKAR Erden/ ÇAKMAK Ömer: “65 Yaş Aylığı İçin Muhtaçlığın Tespitinde Yeni Uygulama Nasıl Olacak?” **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 243.

ÇAKAR Erden: “65 Yaş Aylığına Hak Kazanmada Muhtaçlık Sınırı Değişti”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 249.

ÇAKAR Erden: “Son Değişikliklere Göre 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Bağlanan Aylıklarda Muhtaçlık Sınırı ve Aylığın Hesaplanması” **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 266.

ÇAKAR Erden: “Evde Bakım Maaşı Miktarı Ne Kadardır, Kimlere ve Hangi Şartlarda Ödenir?” **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:267.

ÇAKAR Erden: “Evde Bakım Ücretinden Kimler Hangi Şartlarda Yararlanabilir”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:244.

GÖKTAŞ Murat/ÇAKAR Erden/ÖZDAMAR Murat: **Türk Sosyal Güvenlik**

43 Çakar, “65 Yaş Aylığına Hak Kazanmada Muhtaçlık Sınırı Değişti”, s.191.

44 Çakar, “Son Değişikliklere Göre 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Bağlanan Aylıklarda Muhtaçlık Sınırı ve Aylığın Hesaplanması”, s. 238.

45 Çakar, “Evde Bakım Ücretinden Kimler Hangi Şartlarda Yararlanabilir”, s.226.

Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim, Ankara 2011.

KURUCA Mustafa/ ÖZDAMAR Murat: **Tüm Yönleriyle Emeklilik**, Ankara 2013.

ŞAKAR Müjdat: Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlıların Korunması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, İstanbul Üniversitesi 1987.

TUNÇOMAĞ Kenan: **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**, İstanbul 1986.

T.C. Yasalar. (10.07.1976) 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. Ankara: **Resmi Gazete** (15642 sayılı).

T.C. Yasalar. (26.12.2014) 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu. Ankara: **Resmi Gazete** (29217 sayılı Mükerrer).

T.C. Yasalar. (27.05.1983) 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu. Ankara: **Resmi Gazete** (18059 sayılı).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (25.01.2013) 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları İle Özürlü ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik. Ankara: **Resmi Gazete** (28539 sayılı).

Sağlık Bakanlığı. (30.01.2013) Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik. Ankara: **Resmi Gazete** (28603 sayılı).